

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора економічних наук, професора **Овечкіної Олени Андріївни**
на дисертаційну роботу **Алексеевої Катерини Андріївни**
**«Управління конкурентною поведінкою інституціонально-економічних
суб'єктів національної економіки»**,

представлену на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством

1. Актуальність теми дисертаційної роботи

Сучасні умови ведення господарської діяльності інституціональними суб'єктами національного господарства характеризуються підвищеним ступенем невизначеності і ризикованості, що загострює увагу до виявлення особливостей й оцінки результативності моделей їх економічної поведінки. Конкурентна поведінка підприємств як інституціональних суб'єктів визначається як перетвореннями в політичній, соціальній, економічній, технологічній, культурній сферах життєдіяльності соціуму, так і змінами поведінки держави щодо вирішення політичних, соціальних, економічних питань суспільства. Держава як основний інституціональний суб'єкт створює систему економіко-правових обмежень та заохочень щодо використання (формування) конкурентних переваг вітчизняними недержавними інституціями (підприємствами) на певних галузевих ринках й впливає також на господарську поведінку соціуму, домогосподарств, індивідів.

Звідси випливає, що актуалізується дослідницька проблема пошуку точок співпадіння колективних інтересів підприємств та загально-національних інтересів держави у процесі розроблення й впровадження певних взаємоузгоджених моделей поведінки в економічній сфері суспільства у напрямку побудови конкурентоспроможного інноваційно-орієнтованого вітчизняного господарства. В цьому аспекті увага фокусується на визначенні характеру і сили впливів зовнішніх та внутрішніх чинників середовища на економічну поведінку як підприємств, так і держави, їх можливостей обирати моделі конкурентної поведінки щодо задоволення суспільних потреб й розв'язання соціальних політичних, економічних проблем. Ці аспекти актуальності стають більш вагомими при переході від емпірично-описового до теоретико-методологічного рівня досліджень, за яким взаємодії держави і підприємств розглядаються з позицій системно-синергетичного підходу як відносини дисипативних систем.

Зазначене обумовлює високу актуальність дослідження, спрямованого на поглиблене вивчення й розв'язання питань управління конкурентною поведінкою провідних інституціонально-економічних суб'єктів національної економіки в системі їх соціально-економічних взаємовідносин під впливом динамічного середовища.

2. Зв'язок роботи з науковими планами і темами

Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт ВНЗ «Національна академія управління» за наступними темами:

- «Зелене» зростання та циркулярна економіка: українські перспективи післявоєнного відновлення (державний реєстраційний номер 0122U202055), де внесок авторки полягає в обґрунтуванні синергетичної методології дослідження підприємств і держави як дисипативних систем економічної сфери суспільства, що передбачає використання мікроскопічного аналізу середовища підприємствами та макроскопічного аналізу середовища державою;
- Цифровізація соціально-економічних систем: сучасний стан та перспективи розвитку (державний реєстраційний номер 0122U202056), де внесок авторки полягає в обґрунтуванні концепції цифровізації держави, підприємств та їх взаємодій шляхом визначення напрямів дослідження, оцінки впливів чинників, виявлення ризиків корупційних відносин, аналізу кіберзагроз та формування правових і безпекових механізмів захисту інформації.

3. Обґрунтованість та достовірність наукових положень дисертації

Наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в дисертації, є достатньо обґрунтованими і достовірними. У дисертаційній роботі здійснено вивчення і критичний аналіз великої кількості наукових праць українських та зарубіжних учених. Проведено збір та аналіз статистичної бази даних, що підтверджується посиланнями на першоджерела даних в списку використаних джерел. Поставлені у процесі дослідження завдання вирішувалися із використанням всієї сукупності загальнонаукових підходів: діалектичного (при визначенні характеру, видів і форм взаємодії держави і недержавних інституцій у політико-економічній сфері суспільства; взаємовпливів груп чинників зовнішнього і внутрішнього середовища; наскрізної дії глобального середовища на прийняття господарських рішень державою і підприємствами); системно-синергетичного (при характеристиці поведінки держави і підприємств як дисипативних систем політико-економічної системи вітчизняного суспільства); ситуаційного (для ідентифікації змін зовнішніх і внутрішніх чинників середовища та їх наслідків), процесно-рефлексивного (при визначенні зворотних реакцій досліджуваних інституціональних суб'єктів на швидкоплинні зміни зовнішнього і внутрішнього середовища та процеси, що відбуваються) та загальних і спеціальних методів дослідження: історичного та логічного (для представлення взаємозв'язку етапів еволюції концепцій та теорій розвитку

держави, моделей державного управління); індукції та дедукції (при формулюванні концептуального бачення економічної поведінки інституціонально-економічних суб'єктів); абстрактного і конкретного (для систематизації сукупності внутрішніх та зовнішніх чинників впливу на об'єкт дослідження та формулювання відповідних рекомендацій); компаративного методу (для виявлення сили впливу різних груп зовнішніх чинників на економічну поведінку держави і підприємств); моделювання та матричного методу (при оцінці інтегрованого впливу чинників середовища на господарську поведінку держави і недержавних інституцій за методикою PESTLE і SWOT-аналізу); таблично-графічного (для наочного представлення результатів дослідження); методу узагальнення (для формулювання висновків, підсумкових зауважень).

Інформаційною базою дослідження стали статистичні дані Державної служби статистики України, аналітичні матеріали Міністерства економіки, довілля та сільського господарства України, Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України, Рахункової палати, Бюро економічної безпеки, результати наукових досліджень українських і зарубіжних експертів та науковців з обраної тематики, а також експертні матеріали українських та зарубіжних агенцій, відкриті публікації мережі Інтернет, результати власних наукових пошуків.

Основні наукові положення, висновки та пропозиції дисертації доповідалися, обговорювалися й схвалені на міжнародних і всеукраїнських наукових, науково-практичних та інтернет-конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Інклюзивний розвиток національної економіки: глобальні тенденції, можливості України та роль агропродовольчого сектору» (м. Київ, 2021, 2023 роки); Міжнародній науково-практичній конференції «Роль молоді у розвитку АПК України» (м. Київ, 2021, 2023, 2024, 2025 роки); 2nd International Scientific Conference "Challenges and Opportunities for Rural Development", Warsaw, Poland, 2022; The International Conference on Business and Technology (ICBTISTANBUL'2023), Istanbul, Turkey, 2023; The 4 th International Conference on Computational and Experimental Methods in Mechanical Engineering (ICCEMME-2023), Gr. Noida, India, 2023; 9 Days International Webinar Series for Business Research organized by School of Business Studies from 14/12/2023-22/12/2023 in online mode, Himgiri Zee University, India, 2023; The International Conference on Business and Technology (ICBTCAMBRIDGE'2024), Istanbul, Turkey and University of Cambridge, United Kingdom, 2024; Online five days international FDP on application of emerging digital technologies in business management, Gr. Noida, India, 2024.

4. Наукова новизна одержаних результатів

Логічна структура і зміст дисертаційної роботи визначаються її метою та сформульованими задачами. Отримані авторкою наукові результати розв'язують актуальну проблему розробки теоретико-методологічних основ, науково-практичних рекомендацій та прикладних аспектів управління конкурентною поведінкою інституціонально-економічних суб'єктів національної економіки. У дисертації міститься розгорнуте обґрунтування пунктів новизни, маючих науковий потенціал і практичну цінність.

У рамках дисертаційного дослідження розроблено концепцію держави як системного інституціонального суб'єкта, що функціонує одночасно у політичній, соціальній, економічній сферах й впливає на розвиток культурно-духовної сфери суспільства. В основі цієї концепції покладена системна характеристика держави на основі комплексного використання історико-еволюційного, кратологічного, аксіологічно-тимологічного підходів до дослідження модельної композиції зв'язків [держава – (влада – власність) – суспільство – індивіди]. Запропонована концепція дозволяє представити характерні риси держави як елементи її системної цілісності, що специфічно проявляються у різних сферах життєдіяльності суспільства й закладають політичні, економічні, культурно-ментальні основи інституціональної матриці соціуму (с.41-90);

Запропонована методологія діалектичного зв'язку кратологічного, тимологічного та аксіологічного наукових підходів у вивченні держави як суб'єкта публічного управління та економічного суб'єкта забезпечує високий теоретичний рівень досліджень змін її соціально-владних статусів, функцій і повноважень у політико-економічній сфері та правової, соціальної, екологічної, економічної відповідальності у соціальній сфері соціуму (с.67-90). В аспекті сказаного, цікавим є вдосконалення дисертанткою трактування держави як соціального суб'єкта на основі використання метафізично-теологічного та атомістично-солідаризаційного підходів. В роботі показано, що зміни соціальної ролі держави залежить від змін співвідношень процесів розмежування (атомізації/індивідуалізації, класової диференціації) та солідаризації, що відбуваються у соціумі (с.41-65).

У роботі також запропонований системно-синергетичний концепт визначення й структуривання господарсько-управлінських відносин держави та підприємств (недержавних інституцій) в контексті поведінкового підходу. Означений концепт дозволив вирішити ряд дослідницьких питань. Це поглиблення дослідження типів, форм, видів взаємодій основних інституціональних суб'єктів як складних дисипативних систем політико-економічної сфери, що реагують на внутрішні тенденції соціалізації, індивідуалізації, ринковізації, соціальної диференціації та дію зовнішніх чинників (с.147-173). Це застосування мікроскопічного та макроскопічного

аналізів для виявлення й структуризації чинників середовища та їх впливу на прийняття господарських рішень державою і підприємствами (с.150-170). Це також поглиблення визначень понять «державно-приватне партнерство» та «модель державно-приватного партнерства». Вважаємо доцільним відмітити, що новим аспектом їх тлумачення є охоплення інститутом партнерства всіх рівнів системних зв'язків [індивідів - громад – суспільства – держави - підприємств], завдяки чому, моделі державно-приватного партнерства пропонувано розрізняти за рівнем відповідності економічних інтересів їх учасників соціальним потребам та інтересам суспільства (с.207-232).

В роботі здійснено ряд суттєвих удосконалень термінів і понять. Так, удосконалено визначення видового поняття «економічна поведінка», під яким пропонується розуміти логічно-впорядковану послідовність взаємодій когнітивних, афективних, конативних компонентів діяльності суб'єкта (с. 122-125, с.140-143). Поглиблено характеристику структури економічної діяльності підприємств, в якій виділено управлінську та виробничу підсистеми та, відповідно, управлінську і власне господарсько-виробничу поведінку. Крім того, уточнено базові визначення принципів, правил, норм поведінки підприємств у відносинах з широким колом суб'єктів, включаючи державу (с.188-190, с.196-201, с.218-219). Встановлено розбіжності між типовим поняттям «модель держави», родовим поняттям «модель діяльності держави» та видовим поняттям «модель державного регулювання», що підкреслюють різні рівні узагальнень поведінки держави (с. 149-170).

В аспекті синергетичної парадигми представлений вплив середовища на економічну поведінку держави і підприємств. Дисертанткою використана методика PESTLE і SWOT-аналізу для розрахунків показників сили та коефіцієнтів інтенсивності інтегрованого впливу різнорівневих чинників зовнішнього і внутрішнього середовища на вибір державою і підприємствами моделей господарської поведінки у економічній сфері суспільства, що надало можливість визначити чинники шокової та подвійної дії, ідентифікувати їх кумулятивні ефекти (наслідки); побудувати підсумкову матрицю інтегрованого впливу середовища та профілі «точок» взаємодій найсуттєвіших груп факторів (с.300-370);

Синергетична парадигма стала у роботі також підставою для подальшого розвитку теорії державного управління завдяки виділенню рівнів його дослідження (аксіологічного, політико-економічного, соціального, інструментального), врахуванню складного різноспрямованого впливу внутрішнього і зовнішнього середовища, виявленню нових тенденцій розвитку світового господарства (с.400-425). До таких тенденцій наразі належить цифровізація, яку в роботі розглянуто в аспекті негативного і позитивного впливу на поведінку держави, підприємств, приватних і

державно-приватних партнерств з висновками щодо необхідності забезпечення правового захисту інформації інституціональних та персоніфікованих суб'єктів, цифрової безпеки важливих об'єктів критичної інфраструктури шляхом створення національної системи реагування на інформаційні загрози та атаки (с.426-450).

5. Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих працях

Основні положення, результати і висновки дисертаційної роботи викладено у 53 наукових працях, з яких 13 статей у наукових виданнях, що індексуються у Web of Science Core Collection та/або Scopus; 18 статей у наукових фахових виданнях України; 1 стаття у закордонних виданнях; 3 розділи у колективних монографіях, а також 18 публікацій апробаційного характеру у збірниках матеріалів і тез доповідей міжнародних та всеукраїнських наукових й науково-практичних конференцій, семінарів і круглих столів. Реферат відображає основні положення дисертації, й відповідає змісту змісту дисертації. У рефераті висвітлено наукові положення, пропозиції, висновки, методичні рекомендації, що викладені у дисертації. Опубліковані праці відображають результати дослідження.

6. Відсутність у дисертації та наукових працях, які розкривають її результати, академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації

При проведенні експертизи дисертаційної роботи, встановлено відсутність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Дослідження тексту роботи, опублікованих праць дає стверджувати, що у роботі відсутні порушення академічної доброчесності. Матеріал викладений логічно та послідовно. Отримані висновки та пропозиції є достатньо аргументованими. Опубліковані праці у фахових виданнях та у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних, пройшли відповідне рецензування, в тому числі щодо відсутності академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації.

7. Практичне значення результатів дослідження

Розроблені в дисертації методологічні положення та практичні рекомендації, що стосуються управління конкурентною поведінкою інституціонально-економічних суб'єктів національної економіки, поглиблюють теорію економічної науки та надають можливість вирішити порушену науково-практичну проблему, знайшли практичне застосування в діяльності: Бюро економічної безпеки України (акт впровадження від 27.03.2025 р.); Управління (центру) надання адміністративних послуг, Печерської районної в місті Києві державної адміністрації (довідка №105/34-271 від 03.06.2025 р.); МГО «Міжнародна академія інформатики» (довідка

№2625-01/11 від 15.01.2025 р.); ВНЗ «Національна академія управління» (акт впровадження від 30 січня 2025 р.).

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Визнаючи важливе значення одержаних наукових результатів проведеного дослідження, необхідно зупинитись на окремих зауваженнях і моментах, які потребують додаткової аргументації, зокрема:

1. Моделі держави, що докладно розглядаються у п.1.1 дисертаційної роботи на основі використання історико-аналітичного, метафізично-теологічного, атомістично-солідаризаційного) підходів (с.42-68), сприяють більшим чином формуванню філософсько-світоглядної картини еволюції владних начал функціонування держави, що певним чином відволікає дослідницьку увагу від розв'язання головних задач дисертаційного дослідження. Якщо захоплюватися філософією господарства й публічного управління, то слід було б акцентуватися також на циклічності змін моделей держави: від патримоніальної моделі (с. 45-48) до контрактно-правової (с.65, с.91, с.107-110) й сервісної, яка розглядалась у інших розділах (с.400-405).

2. Зміст п.1.3 вимагає редагування його назви у плані дисертаційної роботи. Матеріал даного параграфу викладений з правових позицій й спрямований на визначення змін правових повноважень і відповідальності держави у економічній сфері суспільства. Розкриття характеристик держави як економічного суб'єкта відбувалося в основному в аспекті кратологічного підходу (змін владних можливостей держави) і меншої мірою – в аспекті аксіологічного підходу (змін цінності державної влади для суспільства). Отже, теза щодо ідентифікації держави як головного інституціонально-економічного суб'єкта (с.112-114) виявилася, на нашу думку, недостатньо обґрунтованою.

3. Пропозиція виділення управлінського компонента при поглибленому дослідженні поняття «поведінка», представлена у п.2.2 (с.145-147), не отримала подальшого застосування за текстом роботи, хоча ця ідея є, на наш погляд, достатньо продуктивною для розрізнення управлінських, правових, виробничих, організаційно-технічних тощо аспектів господарської поведінки як держави, так і недержавних інституцій.

4. Проведене дослідження впливу чинників середовища на основі застосування методики PESTLE і SWOT-аналізу є об'ємним і різнобічним, але не завершується розробкою економіко-математичної моделі взаємозв'язків чинників внутрішнього і зовнішнього середовища та їх інтегрованого впливу на прийняття господарсько-управлінських рішень підприємствами і державою, що могло б додати більшої аргументованості висновкам і пропозиціям.

5. У характеристиці наскрізного впливу чинників середовища на поведінку держави і підприємств (с.350-370), наданої у п.4.3, практично не розрізняються

безособисті чинники (цифровізація, інформатизація, мережевізація, глобалізація) і фактори, безпосередньо пов'язані з діяльністю певних груп суб'єктів (європейська інтеграція, транснаціоналізація, фінансіалізація тощо), вплив яких може отримати різне тлумачення. З врахуванням сказаного, авторське бачення тісного зв'язку цих груп чинників мало б бути більш аргументованим.

б. На нашу думку, також недостатньо аргументована доцільність виділення нових (аксіологічного, політичного, економічного, соціального, функціонального, інструментального) рівнів дослідження системи публічного управління (с.402-427), хоча ця пропозиція не позбавлена оригінальності і має певний дослідницький потенціал.

Підсумовуючи результати вивчення дисертаційної роботи, слід відмітити, що більшість зауважень має в основному дискусійний характер і не знижує високого рівня авторської наукової праці, її оригінальності і новизни, значущості отриманих дослідницьких результатів, отже не впливає на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження.

Загальний висновок

Дисертаційна робота **Алексєвої Катерини Андріївни** на тему **«Управління конкурентною поведінкою інституціонально-економічних суб'єктів національної економіки»** представляє собою авторське, багатоаспектне, виконане на актуальну тему і на високому теоретико-методологічному рівні завершене наукове дослідження, в якому здобувачка запропонувала вирішення важливої науково-практичної проблеми дослідження теоретико-методологічних основ та прикладних аспектів управління конкурентною поведінкою інституціонально-економічних суб'єктів національної економіки.

Формування наукових гіпотез, їх перевірка, рівень володіння методологією і методами наукового дослідження переконливо демонструють високий кваліфікаційний рівень здобувачки і відповідну високу якість проведеного нею дисертаційного дослідження. Тема і зміст дисертаційної роботи повністю відповідають паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Актуальність і зміст роботи, достатня повнота поставлених завдань, наукова новизна і практична значущість отриманих результатів дають підстави для висновку, що дисертаційна робота **«Управління конкурентною поведінкою інституціонально-економічних суб'єктів національної економіки»** відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України та **«Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук»**, затвердженого **Постановою Кабінету Міністрів України**

від 17 листопада 2021 р. № 1197 (зі змінами), а її авторка – **Алексеева Катерина Андріївна**, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук зі спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки і підприємництва
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

Олена ОВСЧКИНА

Підпис проф. Овечкіної О.А. засвідчую
Начальник відділу кадрів СНУ ім. В. Даля

Ольга КУРТОВА